

ROZDZIAŁ 6.

Tożsamość geografii społeczno- -ekonomicznej i gospodarki przestrzennej – kwestia interdyscyplinarności

Marcin Wójcik

Streszczenie: W rozdziale poruszono kwestię kształtowania tożsamości dyscypliny – geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Zaznaczono, że obecnie, w warunkach dynamicznego otoczenia nauki, tożsamość dyscyplin ulega rozmyciu i osłabieniu. Artykuł skupia się na zagadnieniu tożsamości geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej w kontekście koncepcji kotwiczenia, jako praktycznej strategii radzenia sobie z kryzysami. Analiza koncentruje się m.in. na aspektach interdyscyplinarności oraz relacji między dyscypliną a innymi pokrewnymi naukami, takimi jak historia, socjologia czy ekonomia. Zauważono, że przestrzeń fizyczna, rozumiana jako podłoże lub wręcz sama Ziemia, stanowi najbardziej rozpoznawalny na zewnątrz i stały przedmiot zainteresowania geografii. Wzrost zainteresowania innymi koncepcjami przestrzeni w geografii, takimi jak ekologiczna, społeczna czy kulturowa, zachodzi w bliskim związku z przestrzenią fizyczną. Interesująca jest także obserwacja, że inne dyscypliny również skupiają się na tym konkretnym rodzaju przestrzeni, co podkreśla fundamentalną rolę geografii społeczno-ekonomicznej jako nauki chorologicznej i producenta wiedzy. Dbając o jej postrzeganie jako istotnego narzędzia do analizy zjawisk społeczno-ekonomicznych, autor sugeruje, że przestrzeń fizyczna, bez względu na to, jak ją nazwiemy (terytorium, miejsce, krajobraz, środowisko), jest kluczowym fundamentem tożsamości współcześnie kształtującej się dyscypliny. Ta najważniejsza kotwica pragmatycznej tożsamości, między innymi wiążąca losy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, ma ważne znaczenie w dyskusji o podstawach teoretycznych i metodologicznych wiedzy w tym zakresie.

Wprowadzenie

Od 2018 r. funkcjonujemy w nowych warunkach kształtowania pola instytucjonalnego nauki. W 2024 r. minęło sześć lat od wprowadzenia przepisów, które zainicjowały szereg zmian w jednostkach badawczo-dydaktycznych. Zmiany te miały zasadniczy wpływ na strukturę instytucjonalną nauk geograficznych, w tym określenie formalnego zakotwiczenia badaczy w dwóch dziedzinach wiedzy: nauk społecznych oraz nauk ścisłych i przyrodniczych. Ustanowienie nowej dyscypliny wiąże się z konkretnymi konsekwencjami i wyzwaniem, takimi jak np. jedność dyscypliny, podstawy ideowe i metodologiczne, organizacja instytucjonalna, kształcenie kadr [por. Lisowski, 2012; Stryjakiewicz, 2020]. W praktyce dokonał się proces, który miał miejsce już w wielu krajach na świecie. Jego przyczyną był brak możliwości pogodzenia wielu interesów w jednostkach badawczo-dydaktycznych, zatrudniających specjalistów pracujących nad różnymi wyspecjalizowanymi tematami, zarówno przyrodniczymi, jak i społecznymi, ekonomicznymi i kulturowymi. Ważną kwestią było również zmniejszenie liczby kandydatów na studia w kierunku „geografia” na rzecz innych ofert, które obecnie stanowią poszerzone merytorycznie i organizacyjnie specjalizacje geografii, tj. np. gospodarka przestrzenna, turystyka, monitoring i ochrona środowiska [Kołodziejczak, Mierzejewska, 2021]. Wiele opinii dotyczących przyczyn tego podziału skupiło się również na kwestii dyskryminacji składnika społecznego, zwłaszcza w wymiarze instytucjonalno-kadrowym, oraz przypisania całej geografii do nauk przyrodniczych [Stryjakiewicz, 2020]. Takie składowe przekształceń, jak np. rozwój kadr, poszerzenie zainteresowania pracowników o różne kwestie społeczne, polityczne czy metodyczne (np. GIS), zaangażowanie w działalność interdyscyplinarnych zespołów pracujących na rzecz otoczenia społeczno-gospodarczego, stanowiły istotne przesłanki do wypracowania formuły nowej dyscypliny [Tarkowski i in., 2023]. Oprócz kwestii pragmatycznych, np. wytworzenia „masy krytycznej” w oparciu o przedstawicieli instytucji o charakterze geograficznym oraz pokrewnych – np. ekonomicznych, planistycznych, architektonicznych, geodezyjnych, kluczową kwestią jest wspólnota ideowa i przedmiotowa, a w konsekwencji rozwój funkcji poznawczych oraz praktycznych dyscypliny.

Kwestia, która jest rozwijana w tym artykule, wiąże się z pojęciem tożsamości geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej w kontekście *konceptu kotwiczenia* jako praktycznego sposobu na pokonywanie kryzysów i eliminowania słabości. Uwaga koncentruje się przede wszystkim na zagadnieniu interdyscyplinarności i relacji dyscypliny z innymi pokrewnymi naukami. Z jednej strony poruszony zostaje problem funkcjonowania geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej jako nauki (dyscypliny) instytucjonalnej – jej form i zakresu oddziaływania na otoczenie, z drugiej strony podejmowane jest zagadnienie dotyczące rozwoju myśli geograficznej poza geografią oraz wynikających z tego relacji pomiędzy dwoma umiejscowieniami wytwarzania wiedzy.

Kotwiczenie jako koncepcja budowania pragmatycznej tożsamości dyscypliny

A. Suliborski i M. Wójcik [2023] na podstawie wieloaspektowej analizy tożsamości geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej stwierdzili, że pola badawcze subdyscyplin tworzących nową dyscyplinę naukową w wielu płaszczyznach się pokrywają, co wynika m.in. z ich tożsamości genetycznej, jak i częściowo wspólnych współczesnych założeń teoretyczno-metodologicznych.¹⁷ W kontekście interdyscyplinarności ważnym wnioskiem Autorów jest podkreślenie, że istotną stymulantą wzrostu rangi dyscypliny jest absorpcja przez gospodarkę przestrzenną dorobku poznawczego oraz teoretyczno-metodologicznego geografii społeczno-ekonomicznej, pozyskanego w ramach rozwoju w niej nurtu humanistycznego (geografia społeczna, kultury i geografia humanistyczna) oraz jego wykorzystanie w praktyce gospodarczej.

Współcześnie bardzo trudno jest określić tożsamości całościowe w rozumieniu jednorodności wzajemnie powiązanych cech czy składowych. Tożsamość jednostki, organizacji społecznych, instytucji rozumiana w klasyczny sposób jako identyczność, ciągłość i stałość napotyka na wiele barier w zachowaniu historycznie wyodrębnionych kształtów i treści. Złożoność, a zarazem niepewność współczesnych społeczeństw i tworzonych na ich bazie organizacji, prowadzi do m.in. indywidualizacji zachowań, osłabienia przynależności, hybrydyzacji struktur, płynności ról, deterytorializacji i dekontekstualizacji. Płynność stała się cechą określającą stan współczesnych społeczeństw i instytucji [Bokszański, 1989; Giddens, 2001]. Odnosząc się do terminologii stosowanej przez Z. Chojnickiego [1999, s. 50–54] można określić te zmiany jako zwiększenie roli separatyzmu podmiotowego kosztem separatyzmu przedmiotowego dziedziny badań. Instytucje naukowe, edukacyjne, szeroko rozumiany świat uniwersytetów czy innych jednostek o zbliżonych funkcjach w równym stopniu doświadcza tych zjawisk, co zmusza do poszukiwania rozwiązań, które mają zapewnić ciągłość instytucji, integrację wokół celów oraz względną spójność wizerunkową. Zasadnicze pytanie dotyczy sposobów jakimi poszczególne dyscypliny radzą sobie we współczesnych warunkach, zwłaszcza w procesach zaawansowanego usieciowienia w przestrzeni realnej i wirtualnej.

¹⁷ A. Suliborski i M. Wójcik [2023] podjęli kwestie dwóch podstawowych tożsamości cząstkowych, tj. określili atrybuty tożsamości historycznej (genetycznej) oraz ideowej (konceptyjnej). Oprócz tego wyróżnili również inne tożsamości cząstkowe:

- tożsamość przedmiotowa – rozumienie przedmiotu, metody badania,
- tożsamość problemowa – określana przedmiotem badania, dorobkiem badawczym, wkładem dyscypliny w proces poznania świata,
- tożsamość edukacyjna – wynikająca z profilu wykształcenia (profesjonalna),
- tożsamość prawno-instytucjonalna – usytuowanie formalne w strukturze nauki i w organizacjach społecznych (instytucjach),
- tożsamość wizerunkowa – wyobrażenia społeczne i instytucjonalne o przedmiocie badań i przydatności dyscypliny.

W naukach społecznych od dłuższego już czasu wskazuje się na potrzebę innych podejść do kwestii tożsamości, które byłyby adekwatne dla współczesnych społeczeństw. Jednym z nich jest koncepcja „kotwiczenia” (ang. *anchoring*), czyli poszukiwania doświadczeń (reprezentacji) pozwalających na stabilizację stanu obiektu lub jednostek [Tobiasz-Lis i in., 2019]. Ważne jest to dla kondycji społecznej oraz instytucji w stanach kryzysowych i traumatycznych. Poszukiwanie punktów oparcia ma wzmocnić poczucie ciągłości, wiary we własne siły i potrzebę nowego otwarcia. Siłą tej koncepcji jest leżąca u jej podstaw metafora, na moc której dość często wskazują badacze, w tym geografowie [Maik, 2011; Chojnicki, 2003]. Zagadnienie to wyczerpująco przedstawia A. Grzymała-Kazłowska [2013]. Autorka zdefiniowała „kotwiczenie” jako poszukiwanie przez jednostkę istotnych dla niej punktów odniesienia, istnienia lub oparcia [Grzymała-Kazłowska 2013, s. 11]. Celem „kotwiczenia” jest osiągnięcie względnie dobrej stabilności w podatnym na różne turbulencje otoczeniu. Kotwice są ważne dla wykształcenia poczucia własnej roli i sprawczości oraz odniesienie ich do funkcjonowania w określonym układzie społecznym, instytucjonalnym, a często również terytorialnym [np. Tobiasz-Lis i in., 2019, Tobiasz-Lis, Wójcik, 2021].

Dla współczesnego kształtowania tożsamości dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna kluczowa jest zmiana punktu widzenia z wizji całościowej (idealistycznej) na ujęcie pragmatyczne, którego cechą jest identyfikowanie kotwic i oparcie na nich koncepcji rozwoju. Rozpoznanie kotwic jest kluczowe dla zredefiniowania podstaw teoretyczno-metodologicznych dyscypliny, w tym określenia kluczowych elementów umacniających współczesny separatyzm przedmiotowy. Część przedstawicieli w większym stopniu jest skłonna wskazywać kotwice związane z genezą geografii, zwłaszcza geografii człowieka, oraz różnych nurtów ekonomiki regionalnej (*regional science*), a także z podstawami ideowymi [Suliborski, Wójcik, 2023]. Inni zwracają uwagę na aspekty strukturalne, których przejawem są m.in. instytucje badawczo-dydaktyczne, a tym samym organizacja wokół prac naukowych i dydaktyki [np. Śleszyński, 2020; Kołodziejczak, Mierzejewska, 2021]. Z aspektami strukturalnymi związane są również kwestie pozyskiwania finansowania, pracy na rzecz otoczenia społeczno-gospodarczego, co stanowi specyficzną kotwicę wyrażającą koncentrację na praktycznych funkcjach dyscypliny [Churski 2018]. Związek geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej przyczynia się do wzmocnienia pozycji badaczy, a głównym motorem wspólnego rozwoju jest koncentracja na praktycznym wykorzystaniu osiągnięć poznawczych, co było często postulowane [np. Domański 1993; Parysek 2006]. Przesunięcie akcentu na praktyczne i użyteczne aspekty wiedzy prowadzi z pewnością do lepszego dostosowania się do współczesnych wyzwań społeczno-gospodarczych (np. konkurencji), a jednocześnie przyczynia się do powstania korzyści wizerunkowych dla dyscypliny.

Kotwice tożsamości jako znaczenie nadawane z zewnątrz

W analizach stanu dyscyplin naukowych jesteśmy w większym stopniu przyzwyczajeni do spojrzenia od wewnątrz układu działań badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych. Interpretacja podkreślająca rolę uwarunkowań i działań endogenicznych jest w dużym stopniu naturalna, gdyż odzwierciedla najszerszy zakres wiedzy, doświadczenia działań rutynowych oraz generalną świadomość genezy, wartości i kluczowych pojęć. Opinia zewnętrzna opiera się natomiast w większym stopniu na zgeneralizowanej wiedzy, nierzadko stereotypach, a często podszyta jest stanami emocjonalnym wynikającymi z konkurowania o pogranicza nauki pomiędzy dyscyplinami. Niezależnie od trudności w akceptacji czy zrozumieniu poglądów przedstawicieli innych, najczęściej pokrewnych, dyscyplin, perspektywa ta pozwala na samouświadomienie słabości, jak również siły własnej indywidualności badawczej.

W jednym z pierwszych obszernych tomów poświęconych tendencjom integracyjnym i dezintegracyjnym w geografii wydanych w nowych warunkach ustrojowych, W. Maik [2004] wskazywał, że istnieje potrzeba przejścia od fazy multidyscyplinarnej do interdyscyplinarnej (wewnątrz dyscypliny). Pomimo postulatów utrzymania jedności, procesy dezintegracyjne w geografii okazały się silniejsze. Segmentacja geografii stała się instytucjonalnie trwała, co wyraża jednocześnie inne postępujące w tym czasie podziały o charakterze przedmiotowym, społecznym, priorytetów rozwojowych, itp. Po 20 latach od tamtej diagnozy stała się rzecz, której nikt wówczas nie przewidywał, a mianowicie potrzeba interdyscyplinarności przyczyniła się do wykształcenia dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. W szerokim polu przedmiotowym jednej i drugiej strony tej relacji znalazło się wystarczająco wiele elementów spajających [Stryjakiewicz, 2012]. Interdyscyplinarność jest obecnie wyzwaniem, ale co istotne – wyzwaniem w obszarze jednej dziedziny, tj. nauk społecznych.

Odnosząc się do koncepcji kotwiczenia można zastanowić się nad przyczynami rozwoju i instytucjonalnego utrwalenia relacji pomiędzy geografią społeczno-ekonomiczną (zwłaszcza nurtem geografii stosowanej) a gospodarką przestrzenną, która wyrosła m.in. z badań regionalnych ekonomistów i urbanistów. We współczesnych dziejach geografii, zwłaszcza antropogeografii (człowieka), nie brakowało przykładów związków w różnymi dyscyplinami nauk społecznych i humanistycznych, np. z historią, socjologią, antropologią kultury czy filologią. Refleksji wymagają przyczyny dla których wiedza geograficzna była atrakcyjna dla badań dyscyplin pokrewnych, i przede wszystkim, które jej elementy były najchętniej przejmowane i często rozwijane poza geografią instytucjonalną [por. Maik i in., 2012; Suliborski, 2016].

Interesującym przypadkiem, który jest odzwierciedleniem klimatu intelektualnego we Francji związanego m.in. z funkcjonowaniem Szkoły Annales (przede wszystkim I poł. XX w.), jest koncepcja geohistorii F. Braudela. Zamysł włączenia geografii człowieka do interpretacji historycznej był częścią wielkiego projektu studiów nad dziejami

regionu Morza Śródziemnego [Braudel i in., 1982; Braudel, 2020]. J. Swianiewicz [2014] analizując metodę geohistorii podkreślił, że Braudelowski strukturalizm odnosi się do konkretnych, realnych elementów życia. Autora *Morza Śródziemnego* nie pociąga poszukiwanie transcendencji, ale materialne, empiryczne badanie faktów, które mają różne siły, wagi i kierunki, i które można zestawiać, połączyć i nałożyć przestrzennie. Geohistoria jest zatem interpretacją dziejów jako serii form przestrzennych [Swianiewicz, 2014, s. 184]. Dynamika, ruchy, przepływy dóbr, ludzi przedstawione na mapach są wyrazem potrzeby uprzestrzennienia historii, a geohistoria różnych rytmów czasowych pozwala na budowanie całości złożonej z różnych warstw historycznych ze specyficznymi dominantami miejsc krzyżowania się dróg wymiany towarów. Przestrzeń jest konkretna, stanowi podłoże warunkujące powstawanie cyrkularności, a jednocześnie poprzez materialne – przyrodnicze i pozaprzyrodnicze zróżnicowanie – stwarza pole do dyskusji nad prawidłowościami zmian w różnych skalach. Myśl ta zdaje się być ciągle żywa wśród autorów wywodzących się z tego kręgu geograficzno-kulturowego [por. Ivetic, 2021].

Innym ciekawym przypadkiem relacji geografii i innych nauk społecznych, zwłaszcza na pograniczu z socjologią, antropologią społeczną i historią, była koncepcja A. Giddensa [2003]. Teoria strukturacji w dość szerokim zakresie zdefiniowała dyskusję na łonie wrastającej od lat 70. XX w. dyscypliny geografia społeczna [Cloke i in., 1991]. W koncepcję strukturacji włączono wiele elementów geografii czasu, która została zapoczątkowana w Lund (Szwecja) przez Hägerstranda [Thrift, 1983]. Giddens [2003] z prac geograficznych zapożyczył przemyślenia na temat specyfiki relacji społecznych wynikających z natury ciała oraz środowiska fizycznego. Autor wprowadził do literatury społecznej m.in. pojęcie „lokalu” (locale) oraz regionalizacji. Lokal, w terminologii geograficznej – miejsce, jest fragmentem przestrzeni, który w opinii socjologa warunkuje zaistnienie społecznych relacji. Miejsce jest więc materialną ramą, warunkiem i kontekstem społecznej interakcji. Z kolei regionalizacja jest efektem masowej rutynizacji zachowań przestrzennych. Teoria strukturacji A. Giddensa [2003] była w geografii człowieka (*human geography*) m.in. inspiracją zmieniającą geograficzny funkcjonalizm w kierunku konstruktywizmu i koncepcji wytwarzania przestrzeni [Maik, 2012a]. Pojęcie przestrzeni społecznej łączy geografów i socjologów, choć najczęściej nie jest ona rozumiana jednakowo [por. Pióro, 1982; Maik, Stachowski, 1991; Szafrńska, 2012; Wójcik, Suliborski, 2014].

Natomiast dla ekonomii i polityki regionalnej, jak również geopolityki, odwołanie do geografii stało się sposobem na odrodzenie różnych koncepcji lokalizacji produkcji, wymiany czy dyfuzji innowacji. Upadek reżimów totalitarnych, otwarcie na świat wielu regionów, wzrost konsumpcji, jak również międzyregionalna konkurencja oparta na taniej sile roboczej, doprowadziły do powstania zjawisk globalnych o niespotykanej do tej pory w dziejach świata skali. Jednocześnie globalizacja stała się przyczyną wielu negatywnych konsekwencji w tradycyjnych regionach uprzemysłowionych i miejskich. W takich warunkach P. Krugman [1998] sformułował zasady „nowej” geografii ekonomicznej. „Nowa” geografia ekonomiczna opiera się na głównym

założeniu, że w rozwoju ekonomicznej (globalnej) struktury przestrzennej istnieje wiele stanów równowagi. Proces kształtowania się i ewolucji przestrzennej struktury gospodarczej ma związek z kosztami transportu jako kluczowego aspektu handlu międzynarodowego. Uwagę zwraca się na zwiększenie korzyści z ekonomicznej aglomeracji przestrzennej, co sprzyja dalszej koncentracji terytorialnej rozwoju gospodarczego [por. Martin, Sunley, 1996]. W wyjaśnieniu zmian strukturalnych istotne są np. modele zależności od ścieżki regionów, miast oraz instytucje otoczenia procesów gospodarczych. Geograficzność tego ujęcia sprowadza się przede wszystkim do oceny lokalizacji i odległości w przestrzeni fizycznej (globalnej, regionalnej) w kontekście wytwarzania relacji globalnych.

Wskazane wyżej powszechnie znane przypadki relacji pomiędzy geografią społeczno-ekonomiczną (człowieka) a innymi dyscyplinami ukazują prawidłowości transferu wiedzy pomiędzy nimi. Jednocześnie uświadamiają geografom istnienie własnego przedmiotu badań, który leży również w zainteresowaniu innych dyscyplin i wytwarza w dużej mierze pole konkurencji międzydyscyplinowej [por. Wójcik, 2016]. Rozwój wiedzy geograficznej nie odbywa się tylko w wyniku specyficznego „chowu wsobnego”, ale w dużej mierze poprzez adaptację nowych społecznych idei, koncepcji przedmiotowych i metod badawczych [por. Wojtanowicz, 2007]. Wskazane przypadki uświadamiają jednak, że adaptacja ta często zawiera przetworzone koncepcje geograficzne, poszerzone o wiele elementów właściwych dla przedmiotu zainteresowania innych dyscyplin. Opis przemian teoretyczno-metodologicznych geografii społeczno-ekonomicznej powinien mieć na uwadze tę ważną różnicę [por. Maik, 2012b, 2016].

Przestrzeń fizyczna rozumiana jako podłoże, czy wprost jako Ziemia, z wszystkimi elementami biotycznymi i abiotycznymi, stanowi najbardziej rozpoznawalny i niezmienny przedmiot zainteresowania geografii. Lisowski [2003, s. 33], powołując się na opinię Sacka, podkreśla, że pomimo różnych modyfikacji teoretycznych, przestrzeń fizyczna była najważniejszym wzorem dla koncepcji przestrzeni w geografii w ogóle. Rozwój wielu innych koncepcji przestrzeni w geografii człowieka – np. ekologicznej, społecznej, kulturowej – zachodzi w ścisłym związku z przestrzenią fizyczną. Zainteresowanie innych dyscyplin tym konkretnym typem przestrzeni wskazuje również na podstawę separatyzmu przedmiotowego geografii człowieka. Dbłość o przyjmowanie jej jako bazy do zainteresowania zjawiskami społecznymi (ludzkimi) pozwala na uczynienie z podłoża życia ludzkiego, niezależnie jak je nazwiemy (terytorium, miejsce, krajobraz, środowisko), kotwicy pragmatycznej tożsamości dyscypliny. Kotwica ta m.in. wiąże losy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej.

Dyskusja i podsumowanie

Interdyscyplinarność wiedzy ma wiele wymiarów. Powiązanie geografii społeczno-ekonomicznej z gospodarką przestrzenną daje możliwość nowego spojrzenia na kwestie interdyscyplinarności, zwłaszcza na przejście od jej zewnętrznej do wewnętrznej istoty tworzenia relacji. Zmiana ta jest również kluczowa dla refleksji nad kotwiczeniem dyscypliny w nowych uwarunkowaniach funkcjonowania nauki oraz rozwoju i funkcji wiedzy we współczesnym świecie.

Przemyślenia zawarte w tym rozdziale zmuszają również do zastanowienia nad przyczynami wytworzenia silnej wiążącej relacji pomiędzy geografią społeczno-ekonomiczną a gospodarką przestrzenną, co w efekcie było podstawą do powołania dyscypliny w obrębie dziedziny nauk społecznych. Biorąc pod uwagę inne związki geografii, zwłaszcza z socjologią i historią, możemy sobie wyobrazić powstanie dyscypliny pod nazwą geografia społeczno-ekonomiczna i socjologia przestrzenna lub geografia społeczno-ekonomiczna i historia przestrzenna. Z pewnością do wytworzenia związku o charakterze wspólnej dyscypliny potrzebne jest duże zainteresowanie taką relacją z obu stron. O ile tak było w przypadku środowiska naukowego geografów i ekonomistów, to socjologia oraz historia są dość hermetycznymi dyscyplinami o znacznej potrzebie obrony „doktrynalnej czystości”. Geografia i ekonomia były w większym stopniu otwarte na zewnętrzne idee i włączanie w swe grona osób wywodzących się z innych, pokrewnych dyscyplin [por. Jerczyński, Śleszyński, 2022]. Dodatkowo środowisko ekonomistów, ze względu na duże grono pracujących w tym zakresie merytorycznym, miało zawsze duży potencjał do wytwarzania się grup zagospodarowujących naukowe pogranicza. Przypadek wytwarzania naukowej autonomii takich pól wiedzy, jak np. zarządzanie i gospodarka przestrzenna, stanowią najbardziej czytelne nowe formy instytucjonalizacji wiedzy. Wydaje się, że połączenie potencjałów kadrowych geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej przyczyniło się do wytworzenia odpowiedniej „masy krytycznej” i zarysowania strategii rozwoju wspólnych działań.

Trzeba również podkreślić, że w języku polskim termin „ekonomia” zastępuje się często pojęciem „gospodarka”. Warto zauważyć, że gospodarka jest pojęciem bardziej praktycznym, a uwagę w większym stopniu zwraca się na rolę czynnika społecznego w gospodarowaniu. Stąd też istnieje różnica pomiędzy użyciem sformułowania „ekonomia przestrzenna” i „gospodarka przestrzenna” [Chojnicki, 1999, s. 394]. Użycie tego drugiego wskazuje samo w sobie na większą interdyscyplinarność w podejściu do przestrzennego wymiaru działań człowieka, których celem jest ład przestrzenny.

Odwołując się do koncepcji kotwiczenia wydaje się, że najważniejsze elementy wspólnej tożsamości tkwią w podejściu pragmatycznym do przedmiotu badań. Z jednej strony wynika to z genezy takiego ujęcia w obrębie powojennej geografii ekonomicznej i jej związków z ekonomią, urbanistyką oraz rozwoju praktycznych funkcji dyscypliny realizowanych w planowaniu regionalnym i przestrzennym. Z drugiej

strony pragmatyzm ten polega na przyjęciu paradygmatu przestrzennego (koncepcja chorologiczna), gdzie własności systemowe określone są poprzez relacje przestrzenne zachodzące między obiektami [Chojnicki, 1999, s. 50]. Koncepcja upatrująca przedmiot geografii społeczno-ekonomicznej oraz gospodarki przestrzennej w badaniu relacji przestrzennych (lokalizacja, rozmieszczenie i zróżnicowanie przestrzenne) jest silnie zakotwiczona w tradycji ich rozwoju. Należy również dodać, że istnieje spójność metodologiczna rdzenia badań przestrzennych, tj. zakorzenione są one w ujęciach pozytywistycznych i strukturalistycznych. Badania struktur przestrzennych, ich zmienności, współwystępowania i roli w organizacji systemów społeczno-gospodarczych nadają dyscyplinie charakter nauki (science) odkrywającej prawa i prawidłowości (nomotetyzm). Koncepcja metody geograficznej sprowadza się do przestrzennego ujęcia zjawisk. Chojnicki [1999, s. 51] podkreślił, że koncepcja metody geograficznej, chociaż pochodzi od F. Ratzela, jest współcześnie formułowana głównie poza geografiami [por. Topolski, 1973; Brencz, 1996]. Obecnie w ramach rozwoju metod i narzędzi cyfrowych funkcjonuje rozbudowany aparat wiedzy przestrzennej opartej na systemach informacji geograficznej (GIS – geographic information system). Przymiotnik „geograficzny” oznacza w sensie ogólnym to samo co przestrzenne. W sensie szczegółowym, tj. z punktu widzenia geografii, sprawa jest bardziej złożona z uwagi na długą dyskusję nad aspektami separatyzmu przedmiotowego i metodologicznego dyscypliny. Niezależnie od dyskusji nad relacją określeń „geograficzny” i „przestrzenne” warto podkreślić, że cyfrowe metody i narzędzia wzmacniają praktyczny wymiar działań w obrębie dyscypliny i właściwie różnice w tym zakresie wynikające z celu ich użycia są niewielkie. Praktyczny kierunek działań w wersji naukowej i eksperckiej wydaje się kluczowy dla określenia wspólnej tożsamości. Praca na rzecz otoczenia społeczno-gospodarczego łączy badaczy w sposób wykraczający nawet poza pojęcie interdyscyplinarności. Działania te raczej wchodzą w pole transdyscyplinarności, zwłaszcza w sytuacji pracy eksperckiej na rzecz gospodarki oraz społeczeństwa [por. Lisowski 2011].

Efekt w postaci powołania i funkcjonowania dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna należy uznać za osiągnięcie, które wzmocniło obie strony tego mariażu. Środowisko badaczy i dydaktyków z tego zakresu musi jednak z większą świadomością podchodzić do konsekwencji, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, tworzenia dyscypliny o szerokim polu przedmiotowym i metodologicznym. Brak określenia podstaw kotwiczenia, odwołując się do metafory użytej w tym artykule, może stanowić zagrożenie w sytuacji np. zmian systemowych (prawnych funkcjonowania nauki). Działania przyczyniające się do funkcjonowania dyscypliny można uznać za sukces w kontynuowaniu idei geografii społeczno-ekonomicznej (człowieka). Nie eliminują jednak w moim przekonaniu zagrożeń dla jej instytucjonalnych podstaw, tj. odsunięto je na pewien czas, co będzie wyzwaniem dla kolejnego pokolenia badaczy.

Literatura

- Bokszański Z., 1989, *Tożsamość, interakcja, grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Braudel F., 2020, *Morze Śródziemne i świat śródziemnomorski w epoce Filipa II*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, t. 1.
- Braudel F., Coarelli F., Aymard M., 1982, *Morze Śródziemne: region i jego dzieje*. Wydawnictwo Morskie, Gdańsk.
- Brencz A., 1996., *Wielkopolska jako region etnograficzny*. Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Chojnicki Z., 1999, *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Chojnicki Z., 2003, *Koncepcje i zastosowania metafory w geografii społeczno-ekonomicznej*, [w:] Rogacki H. (red.), *Problemy interpretacji wyników metod badawczych stosowanych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 11–20.
- Churski P. (red.), 2018, *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej*. Studia KPZK PAN, Warszawa, CLXXXIII.
- Cloke P., Philo C., Sadler D., 1991, *Approaching human geography: an introduction to contemporary theoretical debates*. Paul Chapman, London.
- Domański R., 1993, *Gospodarka przestrzenna*. PWN, Warszawa.
- Giddens A., 2001, *Nowoczesność i tożsamość*. PWN, Warszawa.
- Giddens A., 2003, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturalizacji*. Zyski S-ka Wydawnictwo, Poznań.
- Grzymała-Kazłowska A., 2013, *Od tożsamości i integracji do społecznego zakotwiczenia – propozycja nowej koncepcji teoretycznej* (CMR Working Papers, 64/122). Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Ivetic E., 2021, *Adriatyk. Morze i jego cywilizacja*. Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Jerczyński M., Śleszyński P. (red.), 2022, *Uczony i dzieło. Rola Kazimierza Dziewońskiego w rozwoju geografii*. IGiPZ PAN, Warszawa.
- Kołodziejczak A., Mierzejewska L. (red.), 2021, *Geografia społeczno-ekonomiczna: doświadczenia, szanse i wyzwania w procesie kształcenia*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Krugman P., 1998, *What's new about the new economic geography?* „Oxford Review of Economic Policy” nr 14(2): 7–17.
- Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Lisowski A., 2011, *Geografia i nauki społeczne w nauce transdyscyplinarnej*, [w:] Marciniak K., Sikora K., Sokołowski D. (red.), *Koncepcje i problemy badawcze geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 69–90.
- Lisowski A., 2012, *O miejscu geografii społeczno-ekonomicznej w geografii i systemie nauki*. „Przegląd Geograficzny” nr 84(2): 171–198.
- Maik W., 2004, *Główne płaszczyzny relacji między geografą fizyczną a geografą społeczno-ekonomiczną*, [w:] Chojnicki Z. (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 9–24.

- Maik W., 2011, *Koncepcje i zastosowania metafory w studiach miejskich*, [w:] Kaczmarek S. (red.), *Miasto*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 319–328.
- Maik W., 2012a, *Podstawy teoretyczno-metodologiczne studiów geograficzno-miejskich. Studium z metodologii geografii miast*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Maik W., 2012b, *Szkoły naukowe w studiach miejskich jako płaszczyzny inspiracji i współpracy międzydyscyplinarnej. Rozważania na przykładzie szkoły chicagowskiej i szkoły kalifornijskiej*, [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Związki geografii z innymi naukami. Podstawowe idee i koncepcje w geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 201–226.
- Maik W., 2016, *Geografia człowieka – tożsamość dyscypliny oraz jej stan i perspektywy rozwojowe w Polsce*, [w:] Suliborski A. (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.). Dyskusja międzypokoleniowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 27–38.
- Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), 2012, *Związki geografii z innymi naukami. Podstawowe Idee i Koncepcje w Geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Maik W., Stachowski J., 1991, *Geografia społeczna a społeczna geografia osadnictwa*. IV Konwersatorium Wiedzy o Mieście nt. Geografia Społeczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 20–33.
- Martin R., Sunley P., 1996, *Paul Krugman's geographical economics and its implications for regional development theory: a critical assessment*. „Economic Geography” nr 72(3): 259–292.
- Parysek J. J., 2006, *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Pióro Z. (red.), 1982, *Przestrzeń i społeczeństwo. Z badań ekologii społecznej*. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Stryjakiewicz T., 2012, *Związki geografii z historią i ekonomią oraz ich ewolucja*, [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Związki geografii z innymi naukami. Podstawowe idee i koncepcje w geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 51–68.
- Stryjakiewicz T., 2020, *Kształtowanie się geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej jako dyscypliny naukowej w nowej klasyfikacji nauki w Polsce*. „Prace i Studia Geograficzne” nr 65(2): 21–32.
- Suliborski A. (red.), 2016, *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.). Dyskusja międzypokoleniowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Suliborski A., Wójcik M., 2023, *Tożsamość geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Geneza, współczesne relacje i wyzwania przyszłości*. „Czasopismo Geograficzne” nr 94(4): 655–670.
- Swianiewicz J., 2014, *Możliwość makrohistorii*. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, Toruń – Warszawa.
- Szafrńska E., 2012, *Geografia społeczna miast i socjologia miasta – wspólnota podejść teoretyczno-metodologicznych i pól badawczych oraz wzajemne relacje*, [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Związki geografii z innymi naukami. Podstawowe idee*

- i koncepcje w geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 181–200.
- Śleszyński P., 2020, *Geografia wobec wyzwań systemowej reformy nauki w Polsce*. „Prace i Studia Geograficzne” nr 65(2): 57–69.
- Tarkowski, M., Michalski, T., Połom, M., 2023, *Stosowana geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna w świetle trzeciego kryterium ewaluacji jakości działalności naukowej*. „Przegląd Geograficzny” nr 95(1): 5–27.
- Thrift N., 1983, *Wstęp do geografii czasu*, [w:] Węclawowicz G. (red.), *Geografia czasu. Przegląd zagranicznej literatury geograficznej*. IGiPZ PAN, Warszawa: 11–40.
- Tobiasz-Lis P., Wójcik M., 2021, „*The Village as a Place of...*”. *Anchoring the Territorial Identity of the Countryside. Examples from Poland*. „Journal of Settlements & Spatial Planning” nr 7: 65–72.
- Tobiasz-Lis P., Wójcik M., Dmochowska-Dudek K., Jeziorska-Biel P., 2019, *Thematic village as the new anchor for local development: a lesson from Masłomęcz, Poland*. „Europa Regional” nr 26.2018(2): 29–42.
- Topolski J., 1973, *Metodologia historii*. PWN, Warszawa.
- Wojtanowicz P., 2007, *Prawdy znane i nieznane – co wiadomo, czego nie wiadomo w geografii*, [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Geografia a przemiany współczesnego świata. Podstawowe idee i koncepcje w geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 215–221.
- Wójcik M., 2016, *O przeszłości, współczesnym stanie i wyzwaniach geografii człowieka*, [w:] Suliborski A. (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. *Dyskusja międzypokoleniowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 157–166.
- Wójcik M., Suliborski A., 2014, *Geografia społeczna w Polsce – geneza koncepcje i różnicowanie problemowe, ze szczególnym uwzględnieniem studiów geograficzno-miejskich w ośrodku łódzkim*, [w:] Suliborski A., Wójcik M. (red.), *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi. Czynniki, mechanizmy, skutki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 17–48.